

UDRUŽENJE
PSIHOLOGA
CRNE GORE

Put do mojih interesovanja - Instrumenti
procjene djece s posebnim obrazovnim
potrebama tokom profesionalne orijentacije

Sadržaj

Predgovor	2
1. Uvod	3
1.1. O profesionalnoj orijentaciji – uopšte	3
1.2. Profesionalna orijentacija i đeca s posebnim obrazovnim potrebama.....	4
1.3. Planiranje profesionalne orijentacije đece s posebnim obrazovnim potrebama.....	6
2. Prilagođavanje uslova, pristupa, materijala u odnosu na smetnju u razvoju.....	8
3. Intervju u skladu sa smetnjama u razvoju	11
4. Instrumenti - pisani/štampani materijal	13
4.1. Sveobuhvatni instrument	14
4.2. Instrumenti za procjenu sposobnosti, potencijala, mogućnosti đeteta	18
4.2.1. Instrument procjene interesovanja u predmetnim oblastima	18
4.2.2. Instrument za procjenu onoga što dijete preferira - nastavni predmet	19
4.2.3. Instrument za procjenu znanja i vještina – Poveži alate sa zanimanjima	20
4.2.4. Instrument u formi upitnika za procjenu interesovanja - buduća zanimanja, profesionalne preference	22
4.2.5. Instrument za samoprocjenu đeteta: Moja kutija snaga: Dobar/dobra sam	32
4.2.6. Instrument za procjenu izvođenja aktivnosti u okviru sposobnosti	37
4.2.7. Instrument za procjenu interakcija đeteta	42
4.2.8. Tabela za unos podataka u vezi interesovanja i sposobnosti	44
5. Procjena kroz društvene priče	45
6. Učešće roditelja	47
6.1 Instrument za procjenu roditeljskog viđenja đeteta, potreba, očekivanja	48
7. Izvršni sažetak	51

Predgovor

Poštovane kolegice i kolege,

Pred vama se nalazi materijal nazvan "Put do mojih interesovanja - Instrumenti procjene djece s posebnim obrazovnim potrebama tokom profesionalne orijentacije".

Ovaj material predstavlja istovremeno vodič, instrumente i izvor ideja za prilagođavanje postupka procjene za djecu s posebnim obrazovnim potrebama koji se sprovodi tokom procesa profesionalne orijentacije.

Naime, namjera je da ukažemo na potrebe ovih učenika i da ovi instrumenti budu od pomoći vama, djeci i njihovim roditeljima za efikasniji i efektivniji izbor buduće škole i zanimanja.

Zbog toga govorimo o profesionalnoj orijentaciji uopšte i u odnosu na djecu s posebnim obrazovnim potrebama. Shodno tome o prilagođavanju uslova, pristupa, materijala, toka razgovora u odnosu na smetnju u razvoju koju dijete može da ima. Nudimo instrumente za procjenu interesovanja, sposobnosti, snaga, interakcija, funkcionisanja kao i roditeljskog viđenja, potreba, očekivanja djeteta.

Ističemo da je cjelokupan proces inkluzivnog obrazovanje zasnovan na principu individualizacije koji fokus stavlja na fleksibilnost prema pojedincu. Zbog toga ukazujemo da se predloženi instrumenti mogu dopunjavati i prilagođavati na način da odgovaraju svakom djetetu ponaosob.

1.Uvod

1.1. O profesionalnoj orijentaciji - uopšte

Kada dođe vrijeme da treba donijeti odluku o svojoj budućnosti javljaju se brojna pitanja: Koju školu da upišem? Je li to dobar izbor? Želim li ja to? Će mogu sa tim da radim? Da li da studiram ili da tražim posao?...

Jedan od načina koji nam može pomoći da se odgovori na ova pitanja jeste „Profesionalna orijentacija“. Profesionalna orijentacija je niz aktivnosti koje psiholog preduzima da bi stekao uvid u sposobnosti učenika/ce, osobine ličnosti, interesovanja i sklonosti, te da bi nakon tih informacija mogao dati preporuku i savjet za dalje profesionalno usmjeravanje. Čini je pružanje pomoći ili podrške u donošenju važnih odluka po pitanju izbora škole, posla ili fakulteta. Ona pomaže učeniku da bolje upozna sebe, svoje karakteristike, intelektualne, socijalne, emocionalne i kreativne sposobnosti koje pošедуje, a bitne su za za profesionalni izbor. Ove informacije psiholog prikuplja putem intervjua sa učenikom/com, kao i primjenom različitih testova i tehnika.

U sklopu Zavoda za zapošljavanje Crne Gore pri birou rade savjetnici za profesionalnu orijentaciju i savjetnici za profesionalnu rehabilitaciju čiji je zadatak da pružaju informacije i savjetodavne usluge koje se odnose na razvoj karijere.

1.2. Profesionalna orijentacija i đeca s posebnim obrazovnim potrebama

Profesionalna orijentacija je značajna za đecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju, jer čini smislenim njihov prethodni razvoj, obrazovanje, a prije svega stavlja ih u proaktivan odnos prema svom budućem, samostalnom životu koji ih neće stavlјatu u pasivnu poziciju da zavise od tuđe, socijalne pomoći.

Strategija inkluzivnog obrazovanja (2019-2025) za Vodeće načelo ima promociju, zaštitu, osiguranje punog i ravnopravnog učešća sve đece sa posebnim obrazovnim potrebama u inkluzivnom obrazovanju bez diskriminacije, isključivanja i na osnovu jednakosti sa drugima. Njena vizija je da đeci sa posebnim obrazovnim potrebama obezbijediti dostupno, pristupačno i kvalitetno inkluzivno obrazovanje na svim nivoima. Operacionalizuje se kroz strateške ciljeve usmjerene na dostupnost, pravičnost, jednakost, kontinuitet i kvalitet inkluzivnog obrazovanja. U *Strateškom cilju 2* propisuje da treba: „Osigurati i sprovesti *jednakost i kontinuitet* inkluzivnog obrazovanja kroz uspješnu saradnju unutar i između sektora i tranziciju sa jednog nivoa obrazovanja na sljedeći“ upućuje da je u narednom periodu neophodno razviti prilagođene testove za procjenu djetetovih mogućnosti i interesovanja i jačati kapacitete stručnih službi škola i savjetnike za profesionalnu orijentaciju u cilju osposoblјavanja za rad sa đecom sa posebnim obrazovnim potrebama.

*Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošlјavanju lica sa invaliditetom*¹ stvaraju se uslovi za povećanje zapošlјivosti lica sa invaliditetom. Lice sa invaliditetom zapošlјava se pod opštim ili posebnim uslovima. Zapošlјavanje lica sa invaliditetom pod opštim uslovima je zapošlјavanje bez prilagođavanja poslova, odnosno radnog mjesta. Zapošlјavanje pod posebnim uslovima je uz prilagođavanje poslova, radnog mjesta i zapošlјavanje u posebnim organizacijama ili projektima. Pod prilagođavanjem poslova podrazumijeva se prilagođavanje radnog procesa i radnih zadataka, a pod prilagođavanjem radnog mjesta podrazumijeva se tehničko-tehnološko opremanje radnog mjesta, sredstava za rad, prostora i opreme, u skladu sa mogućnostima i potrebama lica sa invaliditetom. Poslodavac koji ima od 20 do 50 zaposlenih dužan je da zaposli najmanje jedno lice sa invaliditetom, a koji ima više od 50 zaposlenih dužan je da zaposli najmanje 5% lica sa invaliditetom u odnosu na ukupan broj zaposlenih. Poslodavac koji zaposli lice sa invaliditetom ima pravo na subvencije:

- Bespovratna sredstva za prilagođavanje radnog mjesta i uslova rada;

---

¹ „Sl. list CG“, br. 49/08, 73/10 i 39/11

- Kreditna sredstva po povoljnim uslovima za kupovinu mašina, opreme i alata potrebnog za zapošljavanje lica sa invaliditetom;
- Učešće u finansiranju ličnih troškova asistenta (pomagača u radu) lica sa invaliditetom;
- Subvencije zarade lica sa invaliditetom koje zaposli.

Kako bi lice sa invaliditetom nakon završenog srednjeg obrazovanja moglo da ostvari prava na subvencionirano zapošljavanje, mora se utvrditi njegov procenat invaliditeta. Ovu procjenu obavlja prvostepena komisija za profesionalnu rehabilitaciju Zavoda za zapošljavanje Crne Gore pri biroima rada: Podgorica, Nikšić, Pljevlja, Berane, Bijelo Polje, Herceg Novi i Bar.

Visina subvencije iznosi:

- 75 % od isplaćene bruto zarade za cijeli period zapošljenosti, za poslodavca koji zaposli lice sa najmanje 50% invaliditeta;
- za poslodavca koji zaposli lice sa invaliditetom manjim od 50%, subvencija iznosi: u prvoj godini 75%, u drugoj 60%, u trećoj i svakoj narednoj godini 50% od isplaćene bruto zarade.

Profesionalna rehabilitacija obuhvata mjere i aktivnosti koje se realizuju s ciljem da se lice sa invaliditetom na odgovarajući način osposobi za rad, zadrži zapošljenje, napreduje. Profesionalnu rehabilitaciju lica sa invaliditetom organizuje i izvodi ustanova za profesionalnu rehabilitaciju, resursni centar ili drugo pravno lice koje ispunjava uslove. Profesionalna rehabilitacija lica sa invaliditetom obuhvata i propisuje set mjera i aktivnosti: prije, tokom i nakon radnog angažovanja.

Centar za rehabilitaciju, predstavlja unaprijeđen sistem podrške i usluga usmjerenih ka konkretnom korisniku, bez obzira na uzrast i vrstu potrebne podrške, a optimalno je usklađen sa njegovim potrebama. Otvaranje ovog Centra deci sa smetnjama u razvoju i osobama sa invaliditetom i njihovim roditeljima, porodicama obezbjeđuje da na jednom mjestu dobiju objedinjene sve potrebne oblike stručne pomoći i podrške – od dijagnostike preko savjetovanja do direktnog terapijskog rada. Jedan od adekvatnijih načina socijalne integracije i rehabilitacije je cjelovita priprema za zapošljavanje i uključivanje u život zajednice. Pružaju se usluge svim grupama korisnika od rane intervencije i rehabilitacije preko zapošljavanja do inkluzije osoba sa invaliditetom.

Takođe, postoje centri za profesionalnu rehabilitaciju: ZOPT, PaMark. Oni sprovode procjenu psihofizičke i radne sposobnosti, osposobljavanje za rad, zaposlenje. Rad je organizovan u sljedećim opštinama - ZOPT-a: Tivat, Podgorica, Nikšić i Pljevlja, PaMark: Bijelo Polje, Podgorica, Mojkovac, Bar.

1.3. Planiranje profesionalne orijentacije djece s posebnim obrazovnim potrebama zasnovano na dokazima

U skladu s navedenim i sa ciljem da utvrdimo aktuelno stanje i potrebe djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju u odnosu na procjenu tokom profesionalne orijentacije sprovedeno je neposredno ispitivanje putem fokus grupe. Zadaci su nam bili da:

- Utvrdimo percepciju stanja od strane psihologa, logopeda, učenika sa smetnjama i teškoćama u razvoju i njihovih roditelja, te definišemo oblast njihovog interesovanja i potreba.
- Ispitamo kako se u školi trenutno sprovodi procjena interesovanja, sklonosti i mogućnosti za odabir škole i budućeg posla učenika sa smetnjama i teškoćama u razvoju.
- Ispitamo kako treba ubuduće organizovati procjenu profesionalnih interesovanja za djecu sa smetnjama u razvoju.

Ispitanici u fokus grupama su bili: djeca sa smetnjama u razvoju, roditelji, praktičari - psiholozi i logopedi.

Kao prvi zaključak u pogledu percepcije dobili smo da je profesionalna orijentacija prepoznata, razumije se njen značaj, ali je pitanje da li se adekvatno, sistematično, efikasno i efektivno sprovodi.

U pogledu interesovanja i potreba djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju rezultati ukazuju da ona treba da je participativna, da se sprovodi kontinuirano, sa intenziviranjem tokom 8 i 9 razreda.

U odnosu na to kako se trenutno sprovodi procjena interesovanja, sklonosti i mogućnosti za odabir škole i budućeg posla, zaključujemo da postoji nesklad, neusaglašenost, nerazumijevanje strana u ovom procesu: nastavnika, stručnih saradnika prije svega prema roditeljima. Mišljenje je da se ne razumiju dovoljno roditeljske nagomilane strijepnje, bojazni i izostanka podrške od najranijeg uzrasta djeteta.

Preporuke koje smo dobili je da treba pratiti sposobnosti, interesovanja djeteta, periodično ih opservirati, s odjeljskim starješinom evidentirati oblasti u kojima se dijete iskazuje, stalno uključivati roditelje čime se smanjuje njihova tjeskoba, poboljšava uvid, komunikacija, doživljaj uvažnosti, podržanosti i učešća.

U skladu s navedenim nudimo okvir instrumenata poštuju preporuke istraživanja, zasnovan je na procjeni potreba i dokazima i predstavlja osnov za dalja prilagođavanja tokom procjene profesionalnih interesovanja djece sa smetnjama u razvoju.

Instrument je koncipiran tako da sadrži:

- Uvodni dio: Uputstva za izradu pisanog materijala - Karakteristike smetnje i prilagođavanja, sprovođenje procjene: ko, što, kako, na koji način, uz koju podršku treba da radi i sl.
- Uputstva za vođenje intervjua - potrebe u komunikacije od značaja za pristup, vođenje razgovara, obezbjeđivanje afirmativnih uslova i atmosfere;
- Tematizovane instrumente.

2. Prilagođavanje uslova, pristupa, materijala u odnosu na smetnju u razvoju

Da bismo učinili primjerenim ambijent, atmosferu, uslove, način, postupak, pristup prema deci tokom procjene najprije ćemo ukratko predstaviti karakteristike i potrebe dece sa smetnjama u razvoju od značaja za ovaj proces.

Prije svega ukazujemo da je važno da se procjena odvija u poznatom ambijentu u prostorijama stručne službe, ali i opservacija prema oblastima u realnim situacijama (čas, porodično okruženje, vršnjačka interakcija, neka firma i sl).

Smetnje iz spektra autizma - Deca s autizmom najbolje rade u okruženju koje je dobro strukturisano, zasnovano na organizovanosti, rutinama, usmjerenosti, funkcionalnosti. Odredite miran kutak za rad, obezbijedite samo materijal koji je potreban za konkretne zadatke. Lakše funkcionišu kada su informacije prikazane u vizuelnom obliku. Materijal treba prilagoditi tako da je koncipiran kroz rasporede, liste za provjeru aktivnosti, planere i ploče s izborom aktivnosti. Kroz društvene priče koje se ciljano osmišljavaju u odnosu na određene i konkretne socijalne situacije pojedinog deteta, koje su slikovito prikazane, sugerišu se uputstva i primjerene reakcije. Pravila i organizacija treba da budu jasna i ukazuju na to: što treba da radi; koliko vremena će da traje određena aktivnost; kada se aktivnost završava; što sljedi nakon aktivnosti. Materijali ne treba da sadrže previše teksta već koristiti slikovne prikaze, sheme, dijagrame i mentalne mape. Značajnu pomoć pružaju piktogrami, tj. simbolički prikaz pojave (shematske sličice zanimanja: ljudi, alata, sredstava za rad, proizvoda rada i sl). Informacije o zanimanjima treba da budu iskazane doslovno s konkretnom (bukvalnom) primjenom u životu fokusirani ka funkcionalnoj i iskustvenoj primjeni. Naravno, uz primjenu vizuelnih i strukturisanih pristupa. Sličice bi trebale da budu veličine 4x4 cm ili 6x6 cm.

Intelektualne smetnje - Deca s intelektualnim smetnjama informacije treba da su konkretne, s primjerima iz neposrednog okruženja i iskustva. Koncentracija se može postići kada se na minimum svedu drugi stimuli iz okruženja. S obzirom da razumiju konkretne, jednostavne verbalne naloge, treba postavljati tzv. zatvorena pitanja tako da odgovori budu DA/NE. Pogoduju im rasporedi, šeme, riječi, simboli, slike, podsetnici, procedure, različiti oblici, teksture, situacije, kartice sa skupovima i brojevima. Neka uputstva budu jednostavna i razdvojena na male cjeline, upotrebljavajte pokazivanje, sortiranje. Stvorite prilike za procjenu zasnovane na praktičnom iskustvu. Ispitajte s kojim se dotadašnjim iskustvima deteta može povezati sadržaj o izboru zanimanja, bilo iz škole ili svakodnevnoga života. Sadržaj predstavite

i organizujte u vidu rasporeda, šema, koristeći riječi, simbole, slike. Kako bi dijete uspostavilo asocijacije upotrijebite govor i jezik, pokret, emocije, i sl. Koristite memorijske kartice s jedne strane slika zanimanja, a sa druge naziv i kratak opis. Ponavljajte redovno postupak dok ne usvoji pojmove.

Tjelesne smetnje – Prije svega obezbijediti pristupačan prostor, bez barijera. Nadalje se zahtijevaju pomagala, radni materijal, podrška pri kretanju, šeđenju, rukovanju priborom i radnim materijalom, orijentaciji u prostoru i na papiru, pisanju, crtanju, govorno-jezičkom izražavanju i formulaciji, pa im je važna vizuelna podrška, više vremena. Pogoduju im sredstva koja koriste i деца sa smetnjama vida. Koristiti asistivnu tehnologiju ako olakšava rad. Tokom procjene instrumentom koristite pedagoške principe, kao što je očiglednost – neposredno percipiranje predmeta i pojava, praktično iskustvo, kao i predočavanje materijala u logičkome poretku. Koristite mogućnost zamjene teksta ilustracijama i primjenu slikovnog materijala koji treba da sadrži redukovani tekst s više ilustracija bez puno detalja. Ređanjem ilustracija učenik će jednostavnije da doživi i razumije određena zanimanja i konkretno pokaže veći stepen zainteresovanosti prema nekim slikama (zanimanjima).

Smetnje vida - Dijete sa smetnjama vida će biti uspješno uz očna-tiflotehnička pomagala, taktilni materijal, zvučnu podršku, adekvatno i individualno osvjetljenje, položaj koji mu omogućava najbolje viđenje, istaknuti i adekvatan font, podebljanja i sl. Tu su taktilno urađene slike, zvučne knjige, materijal s naglašenim linijama, font slova Times New Roman 14–20, čitač ekrana. Ističemo ulogu Brajevog pisma. Omogućite pisanje velikim štampanim slovima, koristite flomaster ili meku (B3) olovku. Koristite slike bez suvišnih detalja koje su kontrastno urađene ili taktilno preko reljefnih linija – optimalna veličina slike je 9–12cm. Opisujte cjelinu slike, a onda djelove. Taktilnu urađenu sliku povežite s realnim predmetom, modelom ili maketom. Upotrijebite kontrastno urađeni predmet sa zasićenim bojama, kao i predmet taktilno urađen s različitošću teksture i materijala (hrapavo/glatko, plastično/gumeno) ili jasno odvajajućim taktilnim linijama, ako je predmet iz više djelova. Đetetu uvijek opisati predmet, model, sliku kao cjelinu i omogućiti mu da ih taktilno percipira.

Smetnje sluha - Kod smetnji sluha predlaže se upotreba kompjutera, omogućiti đetetu da sedi u blizini sagovornika, eliminisati zvukove u pozadini, na stolicama pričvrstiti dodatke koji ublažavaju škripanje po podu. Koristiti što više *vizuelnih sredstava* (grafički prikaz/slike, predmeti, modeli) koji olakšavaju razumijevanje. Potom, jezičko preoblikovanje radnoga materijala, Koristiti *naglašavanje ključnih riječi*, pisane dopune usmenim instrukcijama, zadacima i smjernicama, što više vizuelnih sredstava (grafički prikaz/slike, predmeti, modeli), multimedijalni materijal, računar. Razdvojiti cjelinu na više manjih djelova.

Napomena 1: **Đeca s teškoćama učenja** (pažnja, organizacija, čitanje, pisanje, matematika) - nisu izazov prilikom procjene, ali zahtijevaju da im se obrati pažnja saglasno njihovom IROP-u. Koristite vizuelni materijal, bez mnogo teksta, računar. Neka preovladava usmena komunikacija, postupnost, kraći zadaci, isticanje važnog, uz dovoljno vremena, ponavljanje uputstva, bez remetilaca pažnje.

Napomena 2: Profesionalna interesovanja djece s posebnim obrazovnim potrebama koja dostižu ishode redovnog programa mogu se pratiti instrumentima namijenjenim tipičnoj populaciji učenika, uz potrebna prilagođavanja. Primjera radi, može se koristiti **TPI – test profesionalnih interesovanja** vodeći računa da bude prilagođen npr. za đecu sa smetnjama vida, sluha na način koji odgovara njihovom funkcionisanju – uvećanje slova, rad na kompjuteru, prilagoditi ga kroz čitanje, ili popunjavanje za njih, uz dodatna objašnjavanja tokom popunjavanja. Takođe, i drugi instrumenti se mogu naći na <http://www.europasscrnagora.me/euroguidance/index.php/publikacije/upitnici>.

3. Intervju u skladu sa smetnjama u razvoju

Cilj razgovora sa detetom je prikupljanje informacija. Istovremeno on znači podršku detetu. Pristup treba da bude empatičan, direktan i otvoren, uz stvaranje odnosa povjerenja, korišćenje terminologije koja je razumljiva i prihvatljiva detetu, sistema komunikacije koji koristi. Zbog toga je važna fleksibilnost. Intervju se može i treba dopuniti i pratiti neverbalno: simbolima, fotografijama, ilustracijama, gestovima, izrazom lica i sl., odnosno na način koji odgovara detetovom stilu i karakteristikama.

- Sa decom sa **smetnjama iz spektra autizma** najprije osigurajte jasna očekivanja od komunikacije uz vizuelna i simbolička sredstva. Pitanje treba da ima doslovno značenje, koristite se kratkim, konkretnim rečenicama. Govorite konkretno i jasno, bez metafora. Budite iskreni, precizni, nedvosmisleni. Obavezno koristite ispravnu terminologiju jer su apstraktni pojmovi teški za mnoge, a posebno za one sa smetnjama iz spektra autizma. Treba izbjegavati verbalne i koristiti vizuelne metode, upotreba i primjena kompjutera, tableta, pametnog telefona. Kod verbalnih objašnjenja treba pojednostaviti i skratiti ih uz minimalnu upotrebu pojmova.
- Sa **decom s intelektualnim smetnjama** razgovor se vodi na sveden, jednostavan, ciljan, konkretan, iskustven način. Formulirati jednostavno, konkretizovati, postavljati pitanja koja traže odgovor sa DA i NE, insinuiraju na određeno zanimanje. Višestruki izbor uz vizuelnu podršku, kao i uz pomoć snimka realnog radnog mjesta, ljudi koji obavljaju taj posao, škole, kreativne kartice-slike mogućih zanimanja, uslovi rada, zahtjevi rada. Koristite slikovni materijal, tako da svako zanimanje bude predstavljena slikom. Slike prezentovati redom, tokom čitanja. Prilagodite tekst, podijelite ga na manje djelove tako da je dužina odgovarajuća detetovim mogućnostima. Izvlačite za dijete suštinske stvari. Istaknite ključne riječi. Vodite računa da su riječi teksta detetu poznate i formulacije rečenica jasne. Nepoznate riječi objasnite uz pomoć poznatih.
- Kada je riječ o **deci sa tjelesnim smetnjama** mogući su izazovi u komunikaciji u vidu otežane formulacije, razumijevanja, dužine trajanja saopštavanja, jasnoće, artikulacije. Zbog toga je opravdano davati više vremena za odgovor, ili ga olakšati alternativnim sadržajima. Prije nego što pružite pomoć, pitajte da li je to potrebno i čekajte odgovor. Omogućiti audio snimanje, pričanje po sličicama, ilustracijama; izražavanje gestovnim govorom, jednom riječju ili prostom rečenicom.

Primijenite prethodno dogovorenu podršku, kao npr. započinjanje odabrane riječi, upotreba aplikacija, uređaja.

- Sa **đecom sa smetnjama vida** oslanjati se na opise, taktilno iskustvo, pomagala, Brajevo pismo i sl. Kada dajete uputstva, budite jasni: recite „lijevo“ ili „desno“, „priđi“ ili „sidi“, „stepenice počinju za otprilike tri koraka“ itd. Vodite računa dok im se obraćate da ste sigurni u sebe, bez tenzije, nelagode, topli, ohrabrujući, autentični. Kad nudite pomoć, budite direktni, ne govorite glasno i neka vam pogled bude usmjeren prema djetetu. Pitajte treba li pomoć, imenujte, saopštite radnju. Dati konkretna, precizna i jasna uputstva. U obraćanju koristiti učenikovo ime. Voditi računa o gramatički pravilnom govoru, mirnom tonu, čistom izgovoru, dobroj intonaciji i ritmu. Pored objašnjenja nudite taktine didaktičke materijale i sredstva, čime ćete pojačati doživljaj deskripcije. Pored opisa slika dajte reljefne fosme istih kako bi dijete potkrijepilo doživljaj o zanimanju koje predstavljate.
- Sa **đecom sa smetnjama sluha** zbog njihovog umijeća ščitavanja koristiti uobičajenu brzinu i intenzitet govora. Provjeriti da li razumije temu, da li slušni aparat funkcionise. Praviti pauze tokom govora. Govoriti polako i razgovjetno. Gledajte direktno u učenika tokom razgovora. Koristiti pojmove i termine poznate djetetu, naglasiti ključne riječi, ponoviti ih više puta. Prilikom obraćanja verbalno treba da je praćeno odgovarajućom mimikom lica, bez stranih riječi i dvostrukih značenja. Izbjegnite okolnu buku - pokušajte da neutrališete pozadinske zvukove. Iskoristite najbolje osvjetljenje - izbjegavajte svjetlost koja dolazi s leđa ili sjenke. Provjeravajte razumijevanje - tražite povratnu informaciju da bi provjerili razumijevanje izrečenog. Ohrabriti ga da pita i pokaže što ne razumije, potkrijepiti primjerima. Koristite video sadržaje na kojima su prikazana zanimanja, aktivnosti i njegovi produkti, što će biti potpora govoru koji prati gest.

4. Instrumenti - pisani/štampani materijal

Osnovni cilj profesionalne orijentacije jeste da se postigne što je moguće veći stepen uspješnosti prilikom izbora buduće škole, zanimanja, fakulteta. Da se „pogodi“ mjera želja, interesovanja, sklonosti, sposobnosti i dovedu u vezu sa ponudom obrazovnih programa u daljim obrazovanju ili ponudom zanimanja na tržištu rada.

Profesionalna orijentacija treba da utvrdi opseg osobina, potencijal za učenje i rad. Poželjno je da se fokusira na prepoznavanje, opisivanje, utvrđivanje djetetovih interesovanja, sposobnosti, aktivnosti, komunikaciju, kroz savjetovanje, vođenje, usmjeravanje, motivisanje djeteta za dobar izbor.

Zbog toga su ključne oblasti koje treba ispitati i tretirati instrumentima, opservacijom, intervjuom:

- Kognitivne sposobnosti: učenje, pažnja, pamćenje, razumijevanje, čitanje, pisanje, računanje, primjena znanja;
- Socio-emocionalne vještine: samostalnost, interakcija, komunikacija, inicijativa, upravljanje emocijama, ponašanje;
- Motoričke vještine (fina i krupna motorika, izdržljivost, kretanje i sl.);
- Senzorne sposobnosti (opseg, prijem, obrada, reakcija na stimulus...);
- Samopercepcija i samoprocjena (želje, potrebe, interesovanja...);
- Potrebe za prilagođavanjem, pomagalicama, sredstvima;
- Druga vrsta potrebne podrške (kretanje, vrijeme obavljanja zadataka, radi sl).

Pokušajte da na jednostavan način predstavite prednosti učenikovih želja i izbora koji namjerava da učini, ali i moguće rizike i nedostatke, prije svega koristeći princip realnosti, uzimajući u obzir okolnosti, socio-ekonomski kontekst. Kroz ITP koristite instrumente birajući ih prema svojstvima učenika, i svo vrijeme uključujući orditelje.

4.1. Sveobuhvatni instrument

Da bismo uspješno utvrdili opšte i specifične karakteristike djeteta, zatim i njegove sposobnosti i interesovanja, finalizovali proces profesionalne orijentacije potrebno je sakupiti podatke o tome kako dijete funkcionira u pojedinim oblastima, stepenu uspješnosti, kako i će vidi sebe uz učešće roditelja.

Za sakupljanje podataka po oblastima služe dalji instrumenti. Za tu svrhu nam je od pomoći bila Međunarodna klasifikacija funkcionisanja, invaliditeta i zdravlja (ICF²) – instrument koji je Svjetska zdravstvena organizacija (SZO) propisala 2001. godine kao međunarodni standard koji opisuje i mjeri zdravlje i invaliditet. Samim tim, procjena treba da je funkcionalna i da uzima u obzir:

- ✓ Funkcionisanje pod uticajem smetnje u razvoju, pod uticajem kontekstualnih faktora (okruženje i lični faktori).
- ✓ Funkcionisanje osobe se ogleda u izvođenju aktivnosti (izvršenje zadatka ili djelovanje pojedinca) i uključenosti.
- ✓ Posmatra se stepen izvođenja i obavljanja aktivnosti i učešća pojedinca u životnim situacijama.

Treba utvrditi aktuelno postignuće djeteta, ali imati u vidu i istorijat učenja i razvoja. Tom prilikom uzimati sposobnosti kao kriterijumi za utvrđivanje kompetencija. U nastavku je najprije dat njihov okvirni opis da bismo olakšali dalje sprovođenje procjene i evidentiranje u samom instrumentu (Lista za unos podataka dobijenih primjenom instrumenata). Princip je individualizacija, nije neophodno da se svi instrumenti zadaju svakom djetetu, već se biraju prema njegovim karakteristikama. Takođe, mogu se preoblikovati kroz druge formate i zadavati u odnosu na komunikacijske modele koje dijete preferira (tekst, simboli, fotografije). Svaki se instrument može reorganizovati u formi društvene priče (u poglavlju 5 su one date kao model).

Kognitivne sposobnosti i stil učenja – odnosi se na to što i koliko dijete može da savlada i nauči, na koji način; koliko održava pažnju, na što je pažnja fokusirana, kako i na koji način; kako koristi znanja koja je stekao, da li ih primjenjuje u novim situacijama, da li ih uvijek primijeni u poznatim i očekivanim situacijama; zatim kolika je količina razumijevanja, kako je i će ispoljava i na koji način; ispitati kvalitet čitanja, pisanja, računanja. Informacije o kognitivnim sposobnostima i stilu učenja dobićemo iz

---

² The International Classification of Functioning, Disability and Health.

opservacije, intervjua, interpretacije instrumenta, analize dokumentacije, predmetnih ocjena i razgovora s nastavnicima.

Socio-emocionalne vještine: interakcija i komunikacija – odnosi se na to s kim, koliko, kako i na koji način dijete ostvaruje relacije, druženja, snalazi se u interpersonalnim odnosima: vršnjaci, škola, van škole, porodica (da li su osnovni ili kompleksni); kako, s kim, koliko i na koji način komunicira (razumijevanje i korišćenje verbalnog i neverbalnog jezika, govor, konverzacija, razumijevanje): vršnjaci, škola, van škole, porodica, s poznatima i nepoznatima; Kako, na koji način, s kojim učešćem vodi život u zajednici, društveni i građanski život (formalne i neformalne relacije); kako i na koji način upravlja sobom, rješava probleme, preuzima odgovornost za sopstvene aktivnosti. Informacije o socijalnim vještinama ih iz opservacije, interpretacije instrumenta, analize dokumentacije i razgovora s roditeljima.

Motoričke vještine – odnosi se na to kako na koji način se osoba kreće, koristi prevoz, vozi automobil, biciklo...; kako i na koji način održava ravnotežu; kako i na koji način brine o sebi (higijena, ishrana, kuvanje i sl.); kako i na koji način realizuje zadatke (samostalno, uz pomoć); kako i na koji način odlazi u kupovinu, obavlja kućne poslove; kako i na koji način razumije i koristi uređaje; kako i na koji način pravi predmete, stvari; kakva je i kolika sposobnost održavanja rada, nepunim ili punim vremenom, sposobnost rada pod nadzorom, saradnje, pouzdanosti i tačnosti i ispunjavanja radnih zadataka; da li ima interesovanja za bavljenje sportom i kojim, individualnim ili kolektivnim rekreativnim sporskim igrama; kako i na koji način koristi uređaje (kompjuter, telefon), društvene mreže, aplikacije... Informacije o motoričkim vještinama dobijamo iz intervjua, interpretacije instrumenta, predmetnih ocjena, utisaka nastavnika, razgovora s roditeljima.

Senzorne sposobnosti – odnosi se na to kako, u kom opsegu dijete čuje, vidi, percipira, obrađuje, reaguje na spoljašnje stimulse čula vida i čula sluha; kako i na koji način izvodi aktivnosti viđenja, slušanja; da li i kakve ima čulne preosjetljivosti (zvuk, dodir, miris, ravnoteža) i kako utiču na dijete. Informacije o senzornom funkcionisanju dobijamo iz opservacije, interpretacije instrumenta, intervjua, analizom dokumentacije i razgovora s roditeljima.

Viđenje sebe – odnosi se na to koje i kakve želje dijete ima: u odnosu na sebe, druge ljude, posao; da li su zasnovane na realnoj procjeni, da li su želje proizvod uticaja bliskih osoba (roditelja, braće i sestara, nastavnika); kako i na koji način dijete sagledava svoje potrebe: socijalizacija, profesija; koja su i kakva interesovanja djeteta. Informacije o samopercepciji dobijamo opserviranjem, interpretacijom instrumenata, iz intervjua s djetetom.

Potreba za prilagođavanjem - Koju opremu, pomagala i/ili materijal dijete koristi kako bi optimalno funkcionisalo, na koji način je koristi, da li mu je potrebna podrška druge osobe ili vršnjaka (namještaj, oznake, font, format, znakovni jezik, Brajevo pismo, asistivna tehnologija, potpomognuta komunikacija, npr. PECS).

U **Listu za unos podataka dobijenih primjenom instrumenata** evidentiraju se dobijeni rezultati prema oblastima sposobnosti, interesovanjima, roditeljskim očekivanjima. Tako ćemo nakon primjene specifikovanih instrumenata (dati su u nastavku materijala) na ukupnom nivou dobiti konačnu procjenu za profesionalnu orijentaciju djeteta - ukupnim računanjem funkcionisanja na osnovu rezultata pojedinih instrumenata.

U koloni **Procjena interesovanja djeteta ona su, po pravilu**, dobijena iz intervjua i tematskih instrumenata. Unosi se rezultat sa *Instrumenta procjene interesovanja u predmetnim oblastima* koje oblasti sposobnosti dijete preferira: **kognitivne, motoričke, senzorne... (samo one koje su rangirane sa 3)**.

Rezultat sa *Instrumenta za procjenu onoga što dijete preferira- nastavni predmet* unosi se u kolonu **Procjena interesovanja djeteta** dobijena iz intervjua i tematskih instrumenata u dijelu **viđenja sebe (samo one koje su rangirane sa 3)**.

U istoj koloni **Procjena interesovanja djeteta** dobijena iz intervjua i tematskih instrumenata unosimo i rezultat sa *Instrumenta za procjenu znanja i vještina-Poveži alate sa zanimanjima* u djelovima koji se odnose na oblasti sposobnosti: **kognitivne, socio-emocionalne i /ili viđenje sebe (samo one koje su rangirane sa 3)**. U redu **Ukupna procjena interesovanja djeteta** navodimo koja je oblast sposobnosti kod djeteta najzastupljenija (kognitivna, manuelna, vizuelna, socio-emocionalna...) iz grupe zanimanja koje procijeni da ga interesuju za pomoć *Instrumenta u formi upitnika za procjenu interesovanja-budućeg zanimanja, profesionalne preference*.

Na isti način unosimo i informacije sa *Instrumenta za samoprocjenu djeteta: Moja kutija snaga: Dobar/ Dobra sam!* Prilikom tumačenja rezultata sa ova dva instrumenta (*Instrumenta u formi upitnika za procjenu interesovanja-budućeg zanimanja, profesionalne preference* i *Instrumenta za samoprocjenu djeteta: Moja kutija snaga: Dobar/ Dobra sam!*) voditi računa da dobijene oblasti sposobnosti djeteta kroz ponuđena zanimanja budu usklađena na oba instrumenta.

U koloni **Hetero podaci** dobijeni iz analize dokumentacije, predmetnih ocjena, razgovora s nastavnicima opservacije, intervjua, interpretacije instrumenata, unosimo rezultate dobijene na

Instrumentu za procjenu izvođenja aktivnosti u okviru sposobnosti u odnosu na tri najbolje procijenjene stavke koje se odnose na oblasti sposobnosti: **kognitivne, socio-emocionalne, motoričke, senzorne, viđenje sebe**. Takođe, u istu kolonu **Hetero podaci** dobijeni iz analize dokumentacije, predmetnih ocjena, razgovora s nastavnicima opservacije, intervjuja, interpretacije instrumenata, unosimo rezultate dobijene na *Instrumentu za procjenu interakcija djeteta* u oblasti sposobnosti: **socio-emocionalne i /ili viđenje sebe (samo one koje su rangirane sa 3)**.

Popunjavanje **Liste za unos podataka dobijenih primjenom instrumenata** olakšaće i dobijeni rezultati iz **Tabele za unos podataka u vezi interesovanja i sposobnosti**.

Liste za unos podataka dobijenih primjenom instrumenata

Oblast sposobnosti	Hetero podaci dobijeni iz analize dokumentacije, predmetnih ocjena, razgovora s nastavnicima opservacije, intervjuja, interpretacije instrumenata	Procjena interesovanja djeteta dobijena iz intervjuja i tematskih instrumenata	Procjena roditeljske percepcije i očekivanja dobijena konsultacijama s njima
Kognitivne			
Socio-emocionalne			
Motoričke			
Senzorne			
Viđenje sebe			
Prilagođavanje			
Ukupna procjena interesovanja djeteta			
Ukupna procjena mogućnosti u okruženju			
Ukupna procjena u odnosu na profesionalne oblasti (priroda, ishrana, kreiranje, umjetnost, zanatski poslovi, građevina, obrada drveta, auto-mehanika, elektro-tehnika, trgovina i			

ugostiteljstvo, usluge, ekonomija, zanatstvo, kućna tehnika, informatika ³	
Ukupna procjena za profesionalnu orijentaciju	

Kako su nivoi funkcionisanja, najčešće, postavljeni na sljedeći način da bi ukazali na opseg, način i kvalitet izvođenja aktivnosti djeteta: bez poteškoća; niska i umjerena poteškoća; ozbiljna poteškoća ili nemogućnost, tako smo postavili nivoje procjene kroz trostepenu skalu, a koja istovremeno omogućava i lako razumijevanje od strane djeteta. U tu svrhu i radi lakšeg bodovanja, primijenili smo u nekoliko slučajeva trostepenu skalu. U našim instrumentima 1 je najmanje, 2 – srednje, 3 – najviše/najsnažnije prisutno svojstvo, sposobnost, osobina.

Konačno, ističemo i ponavljamo da ćemo informacije koje smo definisali u Listi za unos podataka (sposobnosti, interesovanja, viđenje sebe, roditeljska percepcija) dobiti primjenom instrumenata koje nudimo u nastavku materijala. Te informacije ćemo iskoristiti da dobijemo ukupnu i konačnu procjenu za profesionalnu orijentaciju djeteta.

Sugestija/napomena – kad god je moguće, osim simbola, koristiti fotografije, slike, ilustracije što je moguće životnije, povezane s iskustvom djeteta, da bi mu bile bliskije, a u cilju pravilnog prepoznavanja datih predmeta, zanimanja. Upućujemo i da njihove dimenzije prilagodite svojstvima djeteta s kojim ćete ih primijeniti.

Potom, instrumenti su dati u najširem kontestu, jer se, svakako, trebamo rukovoditi principom individualizacije. Naime, nijesu svi obavezni za primjenu, već ih birate u skladu s karakteristikama djeteta. Ponuđeni materijal treba da popunjavaju roditelji i stručni saradnici i da zajednički daju ocjenu o mogućnostima, potrebama i potencijalima djece.

Kada su u pitanju kompleksne smetnje djeteta u procjenu se mogu uključiti resursni stručnjaci.

Što češće pozivati roditelje, kroz razgovore, saradnju, kolaborativnim pristupom prazmotriti rezultate.

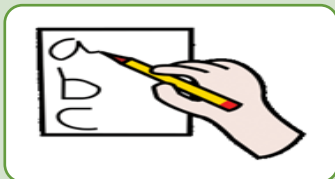
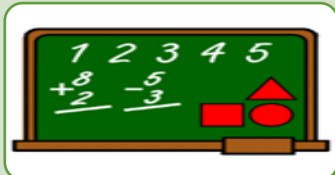
³ Tabela za unos podataka u vezi interesovanja i sposobnosti

4.2. Instrumenti za procjenu sposobnosti, potencijala, mogućnosti djeteta

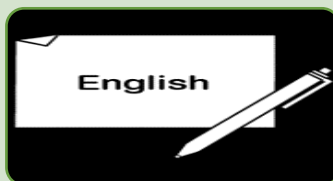
4.2.1. Instrument procjene interesovanja u predmetnim oblastima

Primjer koji dajemo može da olakša procjenu znanja i vještina, prijemčiv je, jednostavan za razumijevanje i korišćenje, kao i dobijanje jasne slike o kognitivnom funkcionisanju djeteta, usvajanju koncepta, posjedovanju znanja, sagledavanju vještina. Na slikama su predstavljeni simboli koji označavaju predmete u školi. Dijete treba da rangira predmete u zavisnosti od interesovanja. Potrebno je da poreda slike predmeta na način što će prvi u koloni biti omiljeni predmet (za unos u Listu ocjena 3), a posljednji onaj koji mu se najmanje dopada (za unos u Listu ocjena 1).

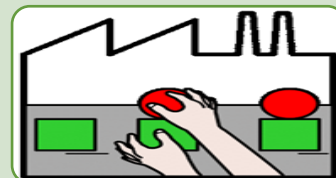
Moj

omiljeni

predmet

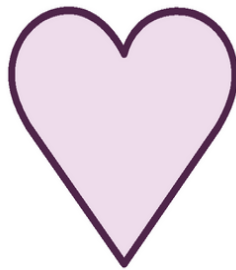
4.2.2. Instrument za procjenu onoga što dijete preferira – nastavni predmet

Primjer koji dajemo jednostavan je za razumijevanje i korišćenje u svrhu prikupljanja informacija o interesovanjima, željama, oblastima znanja, vještina, socijalnog i emocionalnog funkcionisanja djeteta.

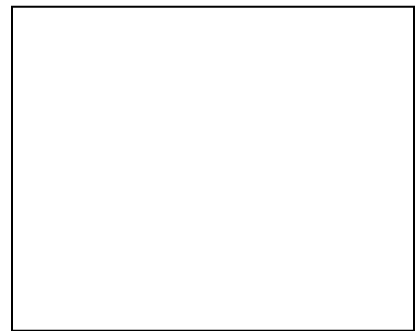
Na slikama su ključne vještine koje karakterišu predmete i na osnovu kojih se učvršćuju naša znanja o interesovanju djeteta. Koristeći simbole dijete će dovršiti započetu rečenicu. Simboli "ja volim" stavlja dijete u direktnu situaciju i razvija intenciju da iskaže svoje sklonosti na način što će izabrati sliku aktivnosti i staviti u prazan ram. Izabrani predmet za unos u Listu ocjenjujete sa 3.

JA

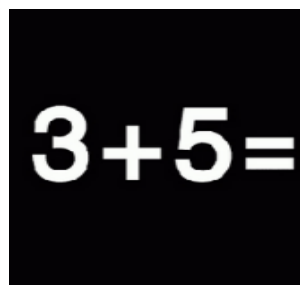
VOLIM

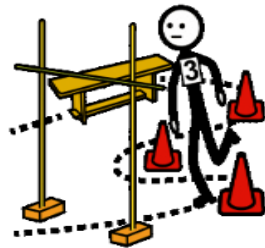
SLIKANJE

PISANJE

RAČUNANJE

VJEŽBANJE

PJEVANJE

ŽIVOTINJE

BILJKE

UREĐAJE

4.2.3. Instrument za procjenu znanja i vještina - Poveži alate sa zanimanjima

Primjer koji dajemo može da olakša procjenu znanja i vještina. Prijemčiv je, jednostavan za razumijevanje i upotrebu. Na osnovu njega dobijamo jasnu sliku o kognitivnom funkcionisanju djeteta, usvajanju koncepta, posjedovanju znanja, sagledavanju vještina. Služi da se provjeri znanje o određenim zanimanjima. U razgovoru se može dodatno pitati sa kojim alatima želi da radi i koje zanimanje mu se sviđa. Primjenjuje se tako što se alati koji se povezuju sa zanimanjima nalaze na lijevoj strani, a zanimanja na desnoj. Dijete treba da prepozna zanimanje, imenuje ga ukoliko je u mogućnosti, poveže s alatom ili instrumentom koji koristi određeno zanimanje. Pored toga, dijete bira zanimanje koje bi želio da radi ili koje mu se dopada, voli da gleda kako oni rade i sl. Za unos u Listu se boduje na način da se u dio koji se odnosi na Procjenu interesovanja djeteta daje jedan (nisko) do 3 boda (visoko) za kognitivne, socio-emocionalne sposobnosti i/ili viđenje sebe.

VALJAK ZA KREČENJE

KROJAČ

ŠERPA I VARJAČA

FRIZERKA

KOMPJUTER

KUVAR

ZIDARSKI ALAT

MOLER

MAKAZE I ČEŠALJ

INFORMATIČAR

KONAC, IGLA, KROJAČKI METAR

ZIDAR

4.2.4. Instrument u formi upitnika za procjenu interesovanja - budućeg zanimanja, profesionalne preference

Primjer koji dajemo može da olakša vođenje razgovora s djetetom kroz koji je namjera da se dobiju podaci o njegovim svakodnevnim interesovanjima, kao percepciji toga u kojim profesijama dijete vidi sebe. Pokazaće nam emocionalni, kognitivni, socijalni status, dati predstavu o opštem funkcionisanju djeteta, znanjima i vještinama.

Od zadatih primjera interesovanja napraviti kartice. Pripremiti dva papira i odštampati emotikone: na jednom 😊 = volim; na drugom ☹ = ne volim. Djetetu davati jednu po jednu karticu uz prateća potrebna objašnjenja. U Tabelu za unos podataka u vezi interesovanja i sposobnosti unositi opise zanimanja (moguće je da će ih biti više, zato u sljedećem koraku treba izaberati one aktivnosti koje vole najviše. Tada ih bodujemo - 3 boda najomiljenije, pa slijedi 2 za manje preferirane i 1 za najmanje birane).

Interesovanja		
Koje aktivnosti voliš u školi?		
Koje su ti aktivnosti dosadne u školi i ne voliš ih?		
Koje aktivnosti voliš kod kuće?		
Koje su ti aktivnosti dosadne i ne voliš ih?		
Koje aktivnosti uopšte u životu voliš da radiš – učestvuješ u njima?	Koje su ti aktivnosti uopšte u životu dosadne i ne voliš da radiš – učestvuješ u njima?	
Što želiš da radiš na poslu?		Volim/ne volim
		
Da prodajem, radim na kasi		

Da popravljam kola

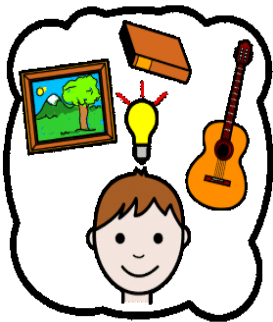

Da izrađujem nakit

Da popravljam vodu, cijevi, slavine

Da crtam, oslikavam predmete, smišljam, pravim figure

Da popravljam stvari, uređaje

Da pomažem ljudima kojima treba pomoć (bolesni, stari...)

Da čistim, održavam higijenu prostora

Da postavljam pločice

Da raspoređujem, slažem, ređam proizvode

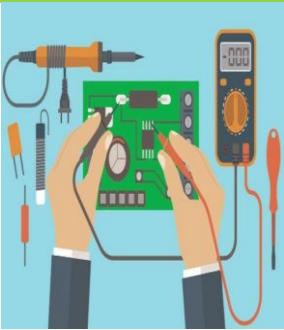
Da računam brojeve, plate radnika, troškove

Da pišem i radim s dokumentima, kopiram, štampam...

Da radim na kompjuteru, pravim prezentacije, programiram

Da radim s elektronikom i strujom

Da bojim zidove

Da kuvam

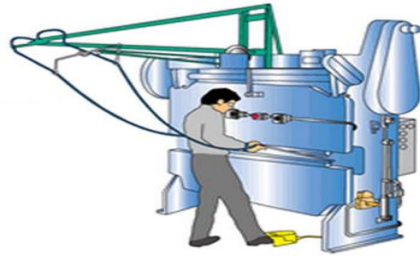
Da pravim tijesta (hljeb, kifle, pizzu)

Da pravim kolače

Da pakujem nešto

Da radim za mašinom

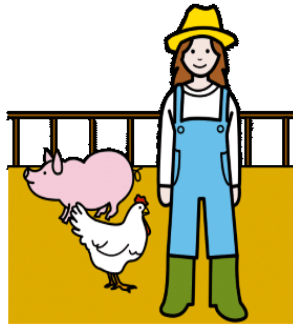
Da donosim pošiljke, poštu

Da ukrašavam nešto

Da sviram muziku

Da gajim životinje na farmi

Da pomažem, hranim, brinem o životinjama u azilu, veterinarskoj ambulanti

Da oblikujem frizure

Da radim u kafiću, restoranu, služim hranu i piće

Da šminkam i uljepšavam ljude

Da gajim cvijeće, razne ukrasne biljke

Da masiram ljude

Da oblikujem i lakiram nokte

Da gajim voće i povrće

Da radim s namirnicama u prodavnici, na pijaci

Da perem auta

Da punim auta gorivom

Da krojim, šijem, popravljam odjeću i obuću

Da pravim namještaj

Da održavam travnjake (kosim i zalivam travu)

Da radim u medijima: TV, novine

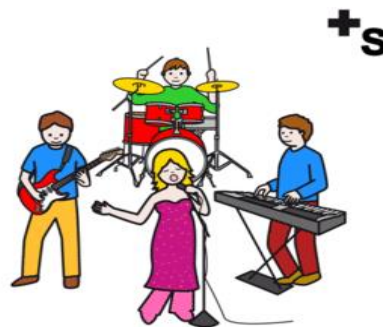
4.2.5. Instrument za samoprocjenu djeteta: Moja kutija snaga: Dobar/dobra sam!

Primjer koji dajemo ima svrhu samopercepcije, utvrđivanja socijalnog, emocionalnog statusa djeteta. Napraviti kartice sa snagama napisanim na njima. Dijete, samostalno ili uz navođenje putem razgovora, a u zavisnosti od smetnje u razvoju, bira ono što misli da mu najviše odgovara i stavi u kutiju. Povezati sa konkretnim poslom. Pripremiti kutiju snaga u koju dijete koje to može odlaže kartice za koje smatra da su njegove snage i da mu idu dobro, kao i kutiju u koju će dijete odlagati kartice sa stvarima u kojima je manje dobar/a. Za dijete koje ne može samostalno da procijeni ukazujemo da izabere 3 koje najviše, i 3 koje najmanje voli. Pokazujemo de se stavlja koja kartica. Razgovarati s djetetom dok se ne dođe do 3 preferirane snage. Napominjemo da treba voditi računa o tome da li je dijete izabralo osobine koje stvarno posjeduje ili bi željelo da posjeduje. U razgovoru potražiti potkrepljenje za odabrane osobine. Karticu iz kutije snaga koju dijete najviše preferira bodujemo sa 3, dok se kartice iz druge kutije ne boduju. Na kraju bodove unijeti u Tabelu za unos podataka u vezi interesovanja i sposobnosti.

Dobro crtam

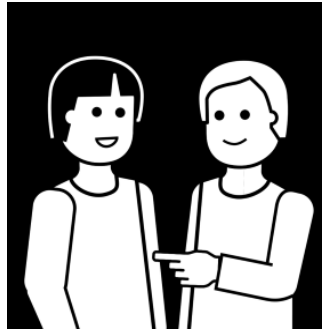
Dobro sviram/pjevam

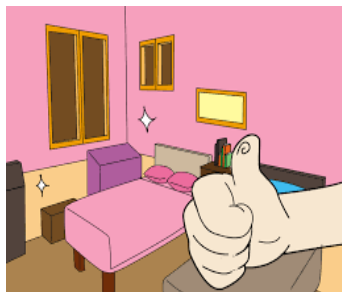
Dobro zapažam

Društven/a sam

Volim da razgovaram s drugima

Uredan/na sam

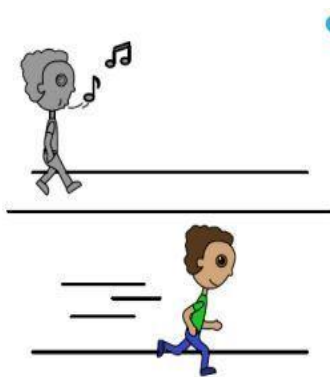
Razumijem se u tehniku, telefone, kompjutere

Lijepo se ponašam prema drugima

Strpljiv/a sam, ne odustajem

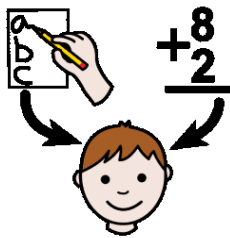
Brz/a sam

Mogu da izdržim teške poslove

Mogu da radim sam/a

Brzo učim

Volim da radim u timu

Dobro umijem da pravim stvari

Znam da brinem o životinjama, kad ih treba nahraniti, što jedu, kako se čiste...

Znam kad treba zaliti, orezati, nađubriti biljku, kako se sadi biljka...

Kad dobijem zadatak uradim ga tačno i na vrijeme _____

Dobro spremam hranu

Znam da napravim tijesto za hljeb, pizzu, kifle

Brz sam na telefonu, kompjuteru

4.2.6. Instrument za procjenu izvođenja aktivnosti u okviru sposobnosti

Primjer koji slijedi može biti koristan prilikom utvrđivanja smjernica za karijerno vođenje i savjetovanje. Zamišljeno je da se uradi trostepena procjena sposobnosti djeteta (ocjenjuje se od 1 do 3). Tokom primjene vodi se računa o instrukcijama datim u poglavljima 2 - *Prilagođavanje uslova, pristupa, materijala u odnosu na smetnju u razvoju* i 3 - *Intervju u skladu sa smetnjama u razvoju*. Procjenu radi kompletan tim koji pruža podršku djetetu (odjeljski starješina, predmetni nastavnici, stručni saradnici...). Kada izaberu tri najbolje procijenjene stavke, diskutuju ih i analiziraju. Na osnovu ovih podataka stručni saradnik produbljuje znanja o djetetu i njegovim interesovanjima.

Opis mogućnosti		Ocjena od 1 do 3: 1 - slabo, 2 - osrednje, 3 – jako
Kognitivne sposobnosti	Kreativnost – Kreativan/na, pun/a ideja, umije da crta, piše priče, voli da smišlja nove igre, pravi i konstruiše, vaja u glini i plastelinu, koristi stare stvari da bi napravio drugačije predmete, oblike...	
	Umijeće pamćenja – Lako pamti stvari. Dovoljno je da jednom čuje ili pročita pa da zapamti. Posmatra nekoga kako nešto radi i lako to ponovi. Kada ponovi jednom, sledeći put uradi bez greške.	
	Aktivnost – Smišlja sebi zabavne zadatke, igre. Srećan kad nešto radi, pravi, stvara...	
	Čitanje –Voli knjige, da doživi likove, da pročita uputstvo za neku igru, upotrebu nekog kućnog aparata. Sve što pročita lako zapamti i nauči.	
	Pisanje – Voli da piše sastave, priče i pjesme. Lakše mu/joj je da ono što misli i oseća iskaže pisanjem nego da govri o tome. Dobija pohvale od nastavnika za pisanje sastava, pravi malo gramatičkih i pravopisnih grešaka.	
	Koncentracija – Dugo može da radi kad ga/je nešto zainteresuje. Uradi puno zadataka, ne umori se. Kada nešto	

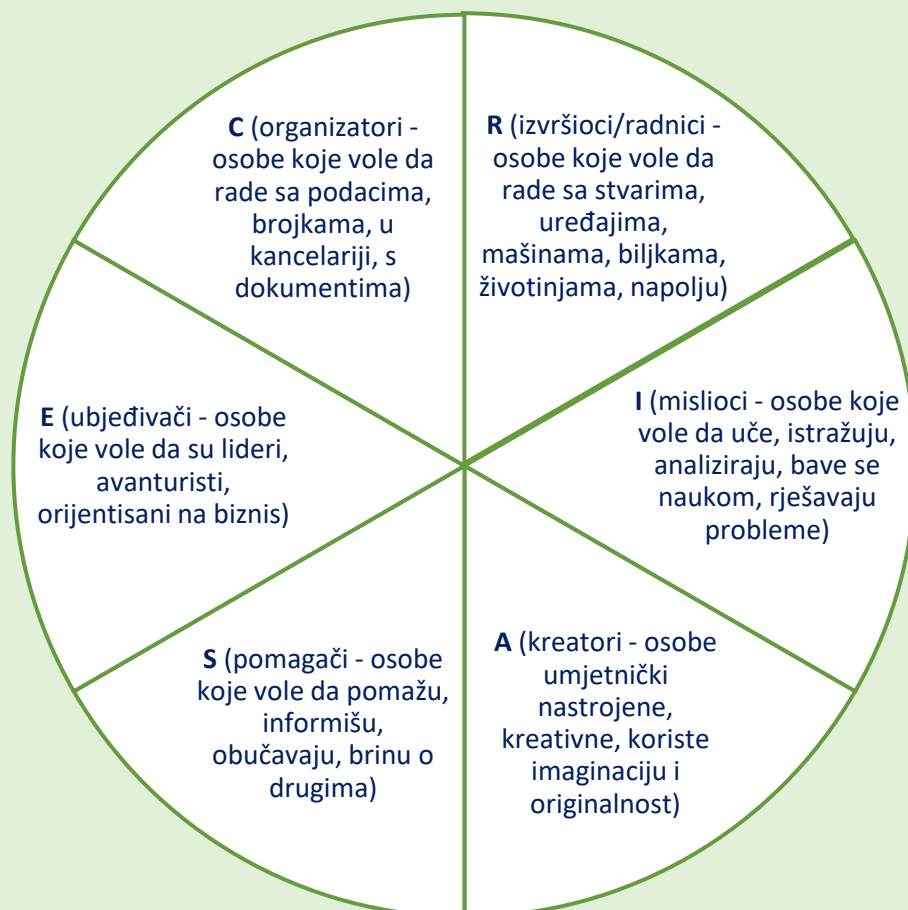
	<p>uči, radi, pravi... zaboravi na vrijeme. Ne odustaje dok ne napravi to što želi.</p> <p>Računanje – Voli da radi matematiku, računa, to ga/je zabavlja, nije mu/joj dosadno. Lako rješava zadatke. Brzo dođe do rješenja zadatka.</p>	
Socio- emocionalne vještine	<p>Verbalne vještine – Voli da govori pred odjeljenjem, da kaže svoje mišljenje, da im ispriča neki događaj, što je novo naučio. Zna da privuče pažnju dok govori, glumi situaciju, pokazuje emocije, interesantan/na je.</p> <p>Emocije - Ne nervira se i ne ljuti brzo, ne rastužuje lako, ne brine mnogo. Smiren/a je i ne želi da se ljuti. Ako ga/je neko uvrijedi trudi se da ne pokaže i ne zaplače. Trudi se da nađe rješenje za problem, da ne paniči.</p> <p>Timski duh – Sviđa mu/joj se kad nastavnik podijeli učenike u grupe da zajedno rade. Tako mu/joj je lakše jer zadatak podijele između sebe, svako radi ono u čemu je najbolji. Voli da igra sportove kao npr. košarka, fudbal i sluša što govori trener i kapiten ekipe.</p> <p>Ponašanje – Ne voli da se svađa. Kada mu/joj nešto ne odgovara ili ga/je uznemiri ne udara, ne baca stvari. Ako mu/joj neko kaže nešto ružno pita zašto to radi, ne želi da uzvрати ružnu riječ.</p> <p>Razumijevanje – Razumije kada mu/je drug neraspoložen i ne želi da razgovara. Pokušava da ga razveseli. Razumije kada se neko plaši. Želi da tu osobu ohrabri, objasni da to nije strašno. Raduje se kada mu/je drug srećan.</p> <p>Dobronamjernost/poslušnost – Poslušna kada mu se nešto kaže. Na primjer kad nastavnik kaže da pokupi sveske učenika i stavi na katedru, zapisuje na tabli, složi lopte i rekvizite u fiskulturnoj Sali. Ili kad majka zamoli da se izbací smeće.</p> <p>Druženje – Voli da priča s drugarima, želi da bude zanimljiv. Interesuje ga/je što oni misle, što vole, što ne vole. Voli s</p>	

	<p>drugarima da se vraća iz škole i razgovara. Kada mu/joj je teško, želi da podijeli s drugima.</p> <p>Komunikacija – lako mu/joj je da saopšti što želi. Jednostavno iskazuje svoje misli. Odmah mu/joj bude jasno da li ga/je drugi razumiju. Uvijek zna što mu/joj drugi govori.</p> <p>Podučljivost – Voli da uči druge. Strpljiv/a je kad pokazuje drugarima kako se nešto radi. Lako mu/joj je da objasni drugarima lekciju. Lako mu/joj je da nekome pokaže što treba da se radi.</p>	
Motoričke vještine	<p>Fizička izdržljivost – Fizički izdržljiv/a, može dugo da stoji, otporan/a je, može da nosi teške stvari. Nije mu/joj teško da stoji i radi nešto, ne bole ga/je noge. Ruke su mu/joj snažne, može dugo da nosi teške stvari.</p> <p>Manuelna spretnost i brzina – Vješt/a je s rukama. Umije rukama da pravi i radi razne stvari. Radi brzo. Voli da se penje. Brzo se penje uz stepenice i merdevine. Brzo trči.</p> <p>Informatičko razumijevanje – Umije da koristi uređaje (kompjuter, telefon), aplikacije, igra igrice... Piše tekstove u Word dokumentu, umije da pravim prezentacije, crta u paint-u.</p> <p>Tehničko razumijevanje – Zna kako mašine, aparati rade. Voli da radi oko auta, umije da rastavi igračke, uređaje, vidi kako rade i da ih opet sastavi.</p> <p>Težak rad i istrajnost – Može mnogo da radi. Ne odustaje od posla, već radi do kraja.</p> <p>Samostalnost – Može da radi bez pomoći roditelja, drugih ljudi.</p> <p>Urednost – Veoma voli da mu/joj stvari budu uredne. Kad mu/joj je sve uredno složeno onda zna da mu/joj se što nalazi. To ga/je čini sigurnim.</p>	
Senzorne sposobnosti	<p>Opazanje – Dobro zapaža, brzo primjećuje promjene na ljudima (npr. što je neko obukao). Primijeti ako je neko dirao</p>	

	<p>njegove/njene stvari ili poremetio niz koji je složio/la. Brzo primjećuje kada se pomjeri neki predmet.</p> <p>Dodirivanje – Dobro podnosi rad u gužvi. Dobro podnosi kad ga/je dodiruju, kad ga/je grle.</p> <p>Slušanje – Smeta mu/joj buka. Smeta mu/joj glasna muzika. Smeta mu/joj kad se ljudi dovikuju, govore istovremeno.</p> <p>Opipavanje – Ne voli da dodiruje neke predmete, materijale, tkanine zbog njihove površine...</p> <p>Ukusi, mirisi – Jede samo određenu vrstu hrane. Smetaju mu/joj neki mirisi. Od nekih mu/joj je muka, boli ga/je glava, oseća slabost.</p>	
Samopercepcija	<p>Dobri maniri – Ljubazan/na je prema ljudima. Uvijek se lijepo javi, poželi dobar dan, pomogne starijoj osobi u prodavnici, ustane u čekaonici trudnici...</p> <p>Tačnost – Veoma je tačan/na. Kada nešto radi, veoma je savjestan/na. Ako obeća da će nešto završiti u određeno vrijeme trudi se da tako bude. Želi da je tačan/na i da ga/je pohvale.</p> <p>Pouzdanost – Može da zakazuje sastanke i vodi računa o tome, drži obećanje.</p> <p>Organizacija – Dobar/a je u organizovanju, na primjer rođendana (tačno zna kolika i kakva torta treba da bude, svjećice i drugi ukrasi), basketu u dvorištu škole, zna sve brojeve telefona, koliko dece treba u timu)...</p> <p>Prilagodljivost – Lako se prilagođava na nove situacije. Ne smeta mu/joj ako dođe do neke promjene u rasporedu. Voli promjene i iznenađenja.</p> <p>Strpljenje – Ne odustaje lako, može da sačeka svoj red, bolji trenutak da nešto riješi.</p>	

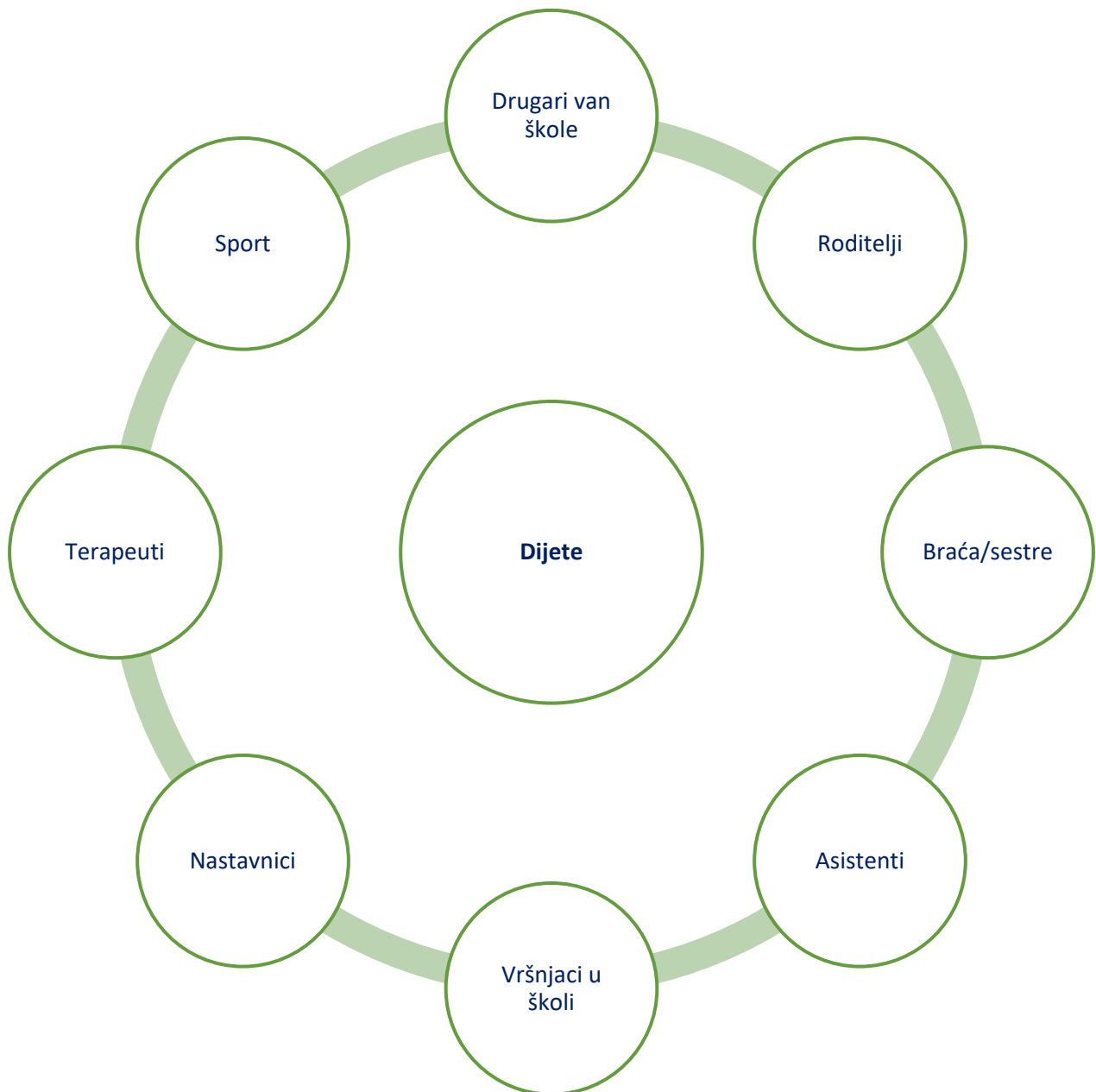
Može biti korisno: Holland ili RIASEC model nudi i opisuje šest različitih tipova profesionalnih interesovanja:

- **Realistični (R)** – baratanje materijalnim stvarima, mašinama, sve vrste poslova koji uključuju baratanje predmetima, rješavanje mehaničkih problema.
- **Istraživački (I)** – rješavanje problema korišćenjem matematičkih i naučnih postupaka.
- **Umjetnički (A)** – poslovi koji zahtijevaju kreativnost i ličnu ekspresiju.
- **Socijalni (S)** – rad sa ljudima, pružanje pomoći u vezi ličnih ili profesionalnih problema, podučavanje i aktivnosti čiji je fokus razumijevanje i pozitivni odnosi sa drugim ljudima.
- **Preduzetnički (E)** – poslovi u kojima se upravlja drugima, preferencija za aktivnosti koje su u domenu vođenja preduzeća, biznisa.
- **Konvencionalni (C)** – poslovi koji zahtijevaju organizaciju, procedure, obradu podataka i planiranje, vođenje knjiga, dokumenata i ostali administrativni poslovi.

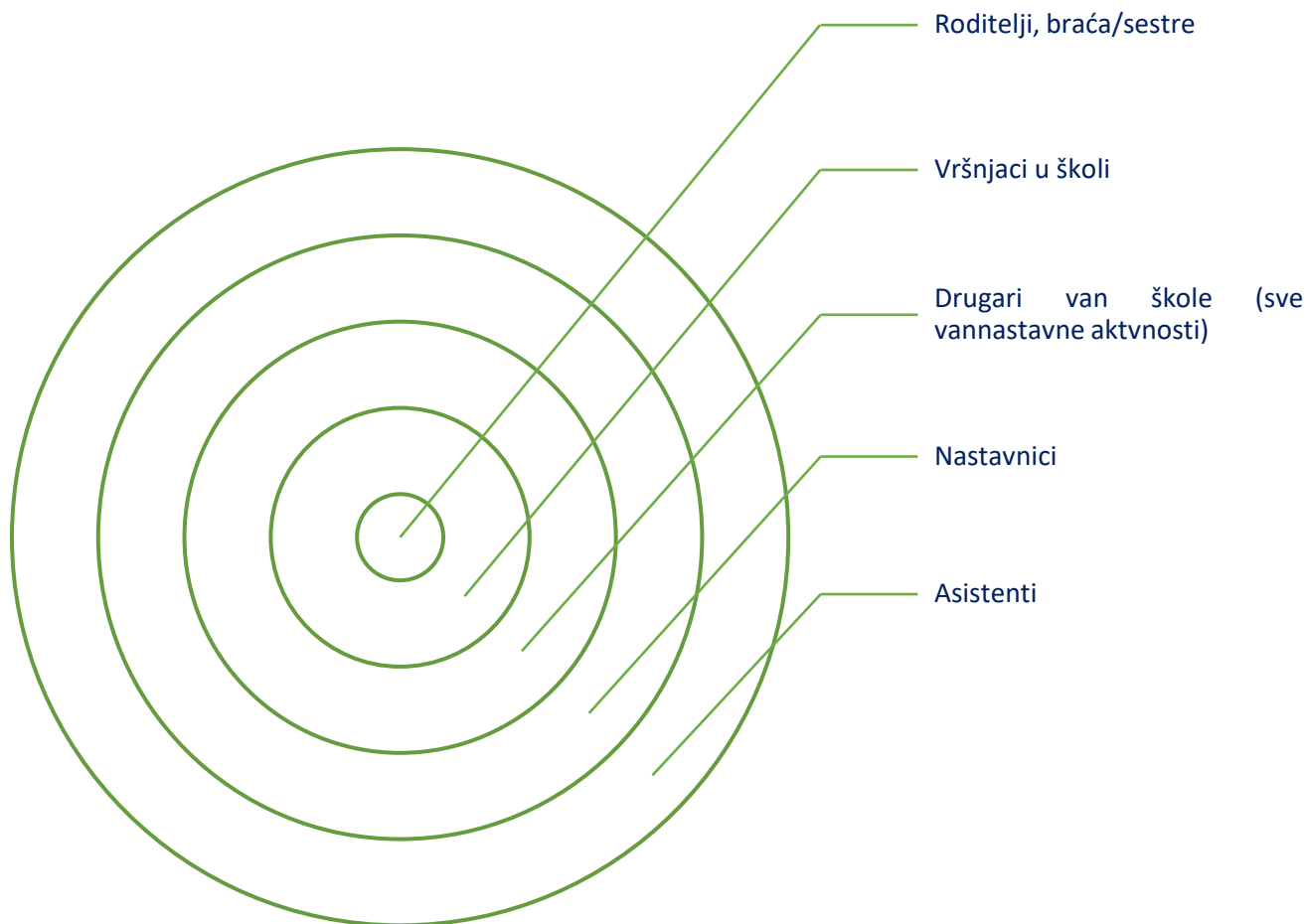

4.2.7. Instrument za procjenu interakcija djeteta

Primjer koji dajemo ima svrhu da ispitamo socijalno funkcionisanje djeteta, interakcije, samostalnost, inicijativu. *Karta mreže koja okružuje osobu* podseća na sociometrijski postupak. Prilikom primjene vodi se računa o instrukcijama datim u okviru Poglavlja 3 - *Intervju u skladu sa smetnjama u razvoju*. U centar se stavlja dijete. Oko centra se unose osobe iz okruženja. Ako postoji kontakt između dvije osobe nacrtati linije između njih. Dobija se svojevrsna mreža koja predstavlja djetetove interakcije. Pokažemo djetetu da vidimo zajedno s kim ima najviše kontakata.

Kada dobijemo mrežu interakcija slijedi procjena kroz razgovor u odnosu na samostalnost, prihvatanje pravila rada, saradnju, ponašanje i komunikaciju. Dijete se pita⁴ u odnosu na to ko i što za njega radi (u zavisnosti od sposobnosti i karakteristika djeteta i smetnje u razvoju, daje odgovore u skladu sa sposobnostima, a dozvoljeno je da/ne, jako/slabo, nikad/uvijek i sl). Koliko je upućeno na imenovane osobe. Zatim se pita što najčešće radi samo, bez pomoći. Ocjenjuje se od 1 do 3 u odnosu na to koliko je samostalno (1- malo, dva – srednje, 3 – veoma samostalno). Najbolje ocijenjeno se unosi u Listu za unos podataka dobijenih primjenom instrumenata u oblasti sposobnosti Socio-emocionalne, Viđenje sebe.

---

⁴ Koristiti instrukcije iz dijela 3. *Intervju u skladu sa smetnjama u razvoju*

4.2.8. Tabela za unos podataka u vezi interesovanja i sposobnosti

Tabela koja slijedi predstavlja sažetak prikupljenih podataka po profesionalnim oblastima. Dobija se tako što se iz svakog prethodnog, a primijenjenog, instrumenta u vezi interesovanjima i sposobnostima unose poeni. Kada se vizuelno u tabeli unesu poeni tada se lako dobijaju oblasti u kojima je dobro dalje profesionalno orijentisati učenika/učenicu. Tabela predstavlja izvod iz TPI.

Dobijeni podaci, procjene, informacije, uključuju se u **Sveobuhvatni instrument** - Listu za unos podataka dobijenih primjenom instrumenata. Nudimo pregled instrumenata koji se predlažu da se koriste i njihovi podaci upotrijebe kao i podsećanje koje snage da uzimate u obzir.

Oblast	Interesovanja (iz instrumenata koji procjenjuju interesovanja - od 4.2.1. do 4.2.4.) – bodovi od 1 do 3	Snage (iz instrumenata koji procjenjuju sposobnosti - 4.2.6. i 6.1.) – bodovi od 1 do 3	Ukupno poeni po oblastima
Priroda⁵		Aktivnost, Emocije, Fizička izdržljivost, Dodirivanje, Strpljenje, Organizacija	
Ishrana⁶		Pamćenje, Koncentracija, Urednost, Ukusi, mirisi, Strpljenje, Odgovornost	
Kreiranje, umjetnost, zanatski poslovi⁷		Kreativnost, Koncentracija, Manuelna spretnost, Urednost, samostalnost, Opiavanje, Organizacija, Strpljenje	

⁵ cvjećar/vrtlar, šumar, veterinar, poljoprivredni tehničar

⁶ kuvar, pekar, poslastičar, proizvođač prehrambenih proizvoda

⁷ modni krojač/dizajn, obučar, muzički saradnik/izvođač, šnajder, dizajner, izrada nakita, i sl.

Građevina, obrada drveta, auto-mehanika, elektro-tehnika⁸		Fizička izdržljivost, Koncentracija, Razumijevanje, Manuelna spretnost, Tehničko rukovanje, Opažanje	
Trgovina i ugostiteljstvo⁹		Računanje, Verbalne vještine, Komunikacija, Urednost, Slušanje, Dobri maniri, Prilagodljivost	
Usluge¹⁰		Kreativnost, Dobronamjernost, Komunikacija, Manuelna spretnost, Samostalnost, Opipavanje, Dobri maniri, Prilagodljivost	
Ekonomija¹¹		Računanje, Razumijevanje, Samostalnost, Opažanje, Tačnost, Pouzdanost, Organizacija, Strpljenje	
Tehničko zanatstvo, kućna tehnika, informatika¹²		Koncentracija, Čitanje, pisanje, Razumijevanje, Informatičko razumijevanje, Slušanje Tačnost, Organizacija	

⁸ vodoinstalater, zidar, moler, keramičar, obrađivač drveta, i sl.

⁹ konobar, prodavac, šanker, recepcioner, i sl.

¹⁰ frizer, kozmetičar, fizioterapeut, i sl.

¹¹ ekonomski tehničar, pravno -administrativni tehničar, poštar, arhivar, tehničar za špediciju i carinu i sl.

¹² programer, električar, elektroničar, vulkanizer, automehaničar, radnik na pumpi i sl.

5. Procjena u situacijama kroz društvene priče

Društvene priče razvijaju se sa ciljem podrške djetetu (najčešće s autizmom), radi njegovog boljeg snalaženja u socijalnim situacijama. Mogu da budu pismeni ili vizuelni vodič koji opisuje različite društvene interakcije, situacije, ponašanja, vještine ili koncepte u smislu relevantnih društvenih očekivanja. Društvene priče osmišljavaju se ciljano i odnose se na određenu situaciju, određenog djeteta. Cilj je da podijelimo tačne društvene informacije na strpljiv i neuznemiravajući način, lako razumljiv djetetu kojem je namijenjena.

Ove priče pomažu djetetu da razumije što se očekuje u određenoj situaciji, kako se treba ponašati. One mogu pružiti pozitivne povratne informacije o nekoj oblasti snage ili postignuća pa se mogu koristiti za jačanje samopouzdanja, a možemo ih koristiti i kao strategiju ponašanja. Zahvaljujući tome što društvene priče mogu pomoći u sekvenciranju (što slijedi u nizu aktivnosti) i planiranju i organizovanju, davanjem informacija o određenoj situaciji i smjernica za ponašanje, možemo smanjiti anksioznost.

Druga mogućnost je da se društvene priče koriste u okviru procjene djetetovih sposobnosti, znanja, razmišljanja i samospoznaje.

Zbog svega pomenutog je jedna od mogućnosti upotreba društvenih priča u okviru ovog materijala priprema djeteta za proces tranzicije iz osnovne u srednju školu. Priče u prilogu predstavljaju moguću formu kako za pripremu, tako i za procjenu. Priče je potrebno u oba slučaja individualizovati, te koristiti odgovarajuće simbole/fotografije. Ukoliko se odabere simbol onda se svo vrijeme koriste simboli. Ili fotografije. Važno je da su izbor i primjena dosljedni.

Ističemo da se svaki prethodno predstavljen instrument može predstaviti kroz društvene priče. Ove koje će biti u nastavku ponuđene su date kao model. Dalje se mogu prilagođavati djetetu (u vidu teksta, dodavanjem odgovarajućih simbola ili fotografija i sl).

Društvena priča: Biram srednju školu

Kada završim osnovnu školu, upisujem srednju školu. U srednjoj školi ću učiti sa drugovima i drugaricama, ali ću i da radim posao.

Dopadaju mi se poslovi: (fotografija). Za te poslove se pohađa škola (fotografija).

Za taj posao (autentična fotografija) se uče sljedeći predmeti (raspored u slikama/symbolima).

Za taj posao (autentična fotografija) se uči da se radi (autentične fotografije radionica i poslova u njima).

Za svaki dan postoji raspored časova. Tih dana učenici su u školi (dani). Tada uče predmete (raspored u slikama/symbolima).

Ostalim danima idu u radionicu (autentične fotografije radionica i poslova u njima). U radionici se uči da se radi posao.

Društvena priča: Moje sposobnosti i interesovanja

Đeca idu u školu (fotografija deteta i njegovih vršnjaka iz odjeljenja u njihovoj školi). I ja idem u školu.

Odrasli ljudi idu na posao (fotografija oca ili majke na poslu).

Da bih išao na posao, treba da završim srednju školu ili fakultet. U srednjoj školi/na fakultetu ću naučiti kako da radim posao koji mi se sviđa.

Kada biram srednju školu roditelji, nastavnici i psiholog će mi pomoći da odlučim što volim da radim, što me interesuje, i što najbolje umijem da radim.

Moj omiljeni školski predmet je..... dati detetu simbole predmeta. Omiljeni predmet volim zato što... ponuditi simbole ili fotografije...

Najviše volim da radim.... ponuditi detetu nekoliko situacija (simbolično prikazanih ili u originalnim fotografijama) koje predstavljaju ono što voli: da ređa, da broji, da crta i sl.

Ono što volim da radim (dati simbolični prikaz ili fotografiju onoga što je dijete izabralo) učiću iz školskih predmeta (povezati simbole ili fotografije predmeta sa prethodno ponuđenim situacijama).

Ono što volim da radim radi se na ovim poslovima: (povezati simbole ili fotografije koje prikazuju prethodno ponuđene situacije (fotografija onoga što voli da radi sa fotografijama posla).

U (dan) idem da obiđem srednju školu (fotografija) u kojoj se uči za ovaj posao (simbol/ fotografija).

U petak idem da obiđem školu (fotografija) u kojoj se uči za ovaj posao (simbol/ fotografija).

Nakon toga ću odlučiti i izabrati u koju srednju školu ću ići kad završim osnovnu školu.

U srednjoj školi koju izaberem naučiću da radim posao.

Kad završim srednju školu, tražiću firmu u kojoj ću raditi taj posao.

Društvena priča: Procjena

Priča koja slijedi je instrument i funkcioniše na participativnom pristupu. Koristi se na sljedeći način:

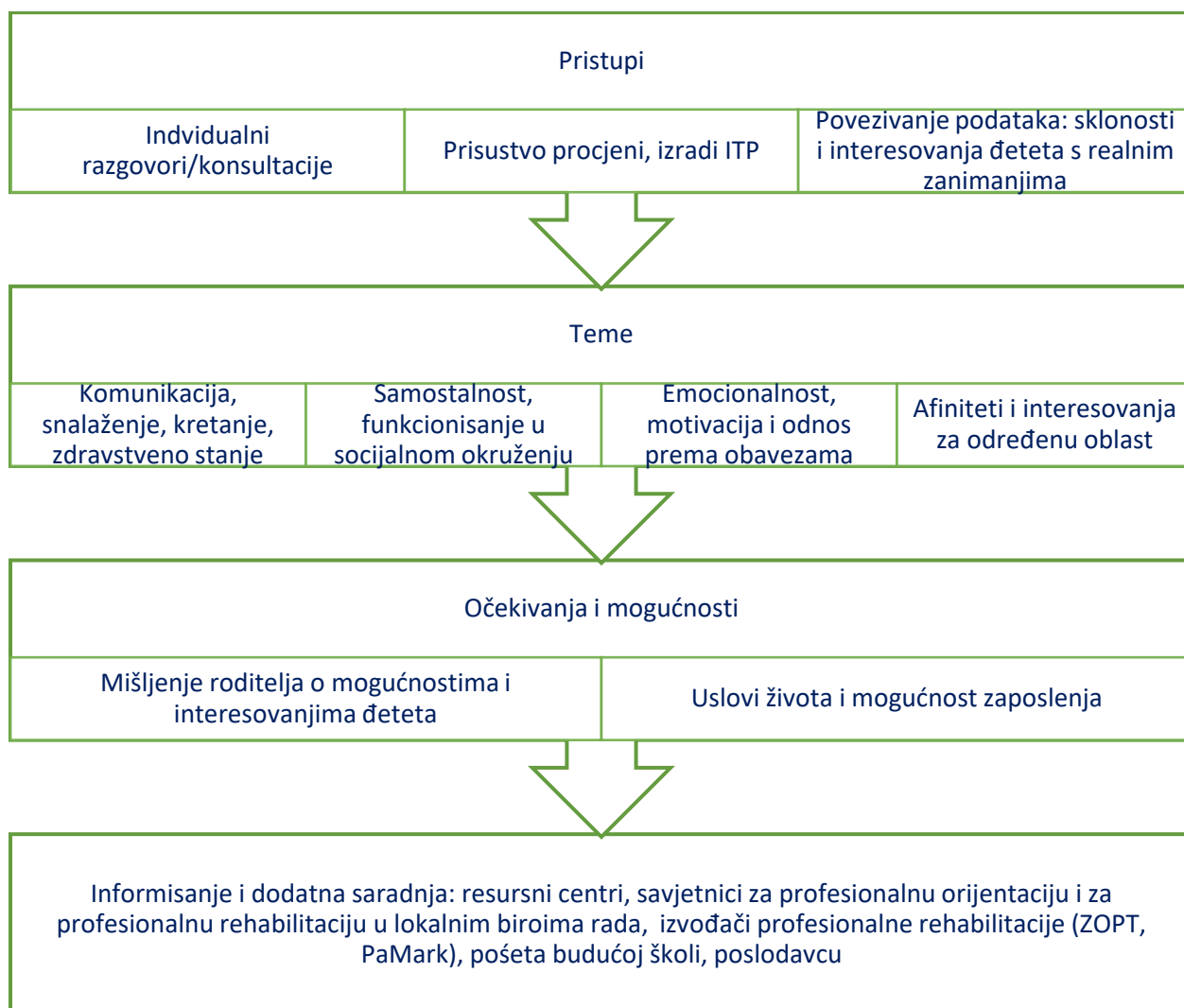
- a. Dati detetu pola pripremljenu društvenu priču sa određenim praznim poljima.

- b. Slijedi instrukcija da od ponuđenih kartica (koriste se one iz 4.2.2. Instrument za procjenu onoga što dijete preferira, 4.2.3. Instrument za procjenu znanja i vještina, 4.2.4 Instrument u formi upitnika za procjenu interesovanja i 4.2.5. Instrument za samoprocjenu deteta) popuni društvenu priču i napravi je tako da opisuje njega.
- c. Ako dijete posloži 2/3 ispravno u prazna polja sličica, zadatak se može smatrati uspješnim i društvena priča koristiti kao dio procjene.

 <p>Kada završim osnovnu školu</p>	 <p>upisujem srednju školu.</p>	<p>Dopadaju mi se poslovi (učenik bira 4.2.2., 4.2.4.)</p>	<p>Da bih radio taj posao treba da znam sljedeće predmete (učenik bira 4.2.2.)</p>
<p>Za te poslove se pohađa škola (dati autentične fotografije škola u skladu s prethodnim izborom učenika)</p>	<p>Da bih mogao da radim taj posao treba umijem/mogu da radim sljedeće (učenik bira iz 4.2.4. i 4.2.5.)</p>	<p>Učenici u srednjoj školi ovim danima uče predmete (raspored dati u slikama/simbolima).</p>	<p>Učenici koji upisu srednju školu (autentična fotografija) ovim danima idu u radionicu (autentične fotografije radionica i poslova u njima)</p>

6. Učešće roditelja

Roditelj/staratelj (u daljem tekstu pojam roditelj se odnosi na obje kategorije) kao osoba koja brine o detetu i prati ga tokom odrastanja i obrazovanja treba da je uključen i informisan o svim planiranim aktivnostima. Kontinuitet se obezbeđuje od nižih razreda osnovne škole kreira kontekst uvažavanja i ohrabrivanja. Tako se prevazilazi nesklad, neusaglašenost, nerazumijevanje strana u ovom procesu: nastavnika, stručnih saradnika i roditelja. Posebno se preveniraju i/ili ublažavaju njihove nagomilane strijepnje, bojazni, ne doživljavaju ovaj proces kao dodatnu procjenu i izlaganje deteta nelagodi. Važno je češće ih pozivati, uključiti ne samo putem upitnika, već kroz razgovore, što je moguće učestaliju saradnju. Kolaborativnim pristupom roditelji stižu adekvatnu predstavu i doživljaj o mogućnostima i potrebama deteta. Dijagram predstavlja pristup, teme, na što se treba fokusirati tokom konsultacija s roditeljima.

6.1. Instrument za procjenu roditeljskog viđenja djeteta, potreba, očekivanja

Primjer koji dajemo ima svrhu da od roditelja dobijemo kako oni sagledavaju interesovanja, mogućnosti i sposobnosti djeteta, te koja su i kakva njihova očekivanja. Može da se zada da ga roditelji sami popune. Međutim, još poželjnije je da ga zajedno rade stručni saradnik, odjeljski starješina s roditeljima. Podatke, bodove uvrstiti u *Listu za unos podataka dobijenih primjenom instrumenata* u dio *Procjena roditeljske percepcije i očekivanja* dobijena tokom konsultacija s njima.

Interesovanja djeteta				
Koje aktivnosti voli u školi?				
Koje aktivnosti ne voli/ dosadne su mu u školi?				
Koje aktivnosti voli kod kuće?				
Koje su ne voli/dosadne su mu kod kuće?				
Kako vidite interesovanja, ponašanje, želje djeteta u odnosu na izbor škole, posla?				
Realno je, tačno zna što hoće		Da	Ne	
Samo bira i donosi odluku		Da	Ne	
Niko nema uticaj na njega/nju		Da	Ne	
Sposobnosti djeteta	Specifična svojstva unutar sposobnosti	Ocjena izvođenja od 1 do 3: 1 - slabo, 2 - osrednje, 3 – jako (zaokružite kako procjenjujete sposobnost djeteta u odnosu na pojedina svojstva)		
Kognitivne sposobnosti i stil učenja	Dobro pamti	1	2	3
	Dobro čita i s razumijevanjem	1	2	3
	Dobro piše, ne griješi	1	2	3
	Dobro računa	1	2	3
	Dugo i s pažnjom radi	1	2	3
Socio-emocionalne vještine: interakcija, komunikacija, emocije i ponašanje	Lako uspostavlja kontakt i razgovara s drugima	1	2	3
	Pomirljiv/a je, strpljiv/a je, nesvadjljiv/a	1	2	3
	Ljubazan/a je, poslušan/a i uslužan/a	1	2	3
	Voli da radi s drugima	1	2	3

	Uživa u druženju	1	2	3
Motoričke vještine	Samoostalan/a je	1	2	3
	Vješt/a je i precizan/a	1	2	3
	Umije da koristi uređaje, zna kako rade	1	2	3
	Snažan/a, izdržljiv/a je, ne umara se lako	1	2	3
	Uredan/a je	1	2	3
Senzorne sposobnosti	Tačan/a je	1	2	3
	Dobro podnosi gužvu, da ga/je dodiruju	1	2	3
	Dobro podnosi glasnu muziku, jake zvuke	1	2	3
	Dobro zapaža osobe, stvari, pojave	1	2	3
	Nije izbirljiv/a za hranu, ukuse, materijale	1	2	3

7. Izvršni sažetak

Profesionalna orijentacija djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju treba da bude participativna, da se sprovodi kontinuirano, sa intenziviranjem tokom 8 i 9 razreda. Stručni saradnici u saradnji sa roditeljima djeteta, razrednim starješinom i nastavnicima pratiti sposobnosti, interesovanja djeteta, periodično ih opservira, evidentirati oblasti u kojima se dijete iskazuje, stalno uključujući roditelje čime se smanjuje njihova tjeskoba, poboljšava uvid, komunikacija, doživljaj uvažnosti, podržanosti i učešća.

Prilikom primjene ponuđenih instrumenata potrebno je uzeti u obzir Uputstva za vođenje intervjua, uvažavanje specifičnosti pojedinih smetnji i teškoća, potrebe u komunikacije od značaja za pristup, vođenje razgovara, obezbjeđivanje afirmativnih uslova i atmosfere.

Tematizovani instrumenti su poređani od jednostavnijih ka složenijima, a sami stručni saradnici mogu birati od kojeg će krenuti, zavisno od uzrasa i karakteristika samog djeteta.

Kad su interesovanja u pitanju, ponuđena su 4 instrumenta, od kojih se dva odnose na omiljeni predmet i preferirane sadržaje koje možemo pratiti više godina i zapažanja unijeti u tabelu na str. 22. Instrument u kojem dijete povezuje alate i zanimanja provjerava, prije svega, znanja o zanimanjima, ali može poslužiti i za razgovor o omiljenom alatu i zanimanju. Dobar je uvod u primjenu instrumenata za procjenu profesionalnih preferenci.

Samoprocjena, procjena od strane roditelja i od strane tima je prilika da se povežu osobine koje dijete posjeduje sa osobinama poželjnim za određene grupe zanimanja. Unosom interesovanja i jakih strana djeteta u ***Sveobuhvatni instrument*** - Listu za unos podataka dobijenih primjenom instrumenata, kvantifikovanjem podataka, dolazimo do podataka o preferiranom zanimanju za dijete.

Za odabir zanimanja, pored navedenih interesovanja i znanja, osobina, neophodni su i podaci socijalizaciji djeteta, njegovoj samostalnosti, prihvatanju pravila, saradnji, ponašanju i komunikaciji.

Annex 1 Prilagođavanje modularizovnih programa

U samoj metodološkoj primjeni u praksi u novim obrazovnim programima imamo ishode, detaljno opisane didaktičke preporuke za realizaciju stručne grupe modula u okviru svakog ishoda, materijal i oprema koja je neophodna za realizaciju ishoda, način ocjenjivanja u okviru ishoda. Osnov je Zakon o srednjem stručnom obrazovanju ("Sl. list RCG", br. 64/02, 49/07, 45/10 39/13 i 47/17).

S modularizacijom se počelo 2016. godine, kada je usvojeno prvih 8 modularizovanih obrazovnih programa. U 2018. godini usvojeno je 16 modularizovanih obrazovnih programa, a u 2019. i 2020. godini po 15 modularizovanih obrazovnih programa. Do 2025. godine planirano je da svi obrazovni programi u srednje stručnom obrazovanju budu modularizovani.

2016	Elektroinstalater, Vodoinstalater i Konobar na III nivou obrazovanja; Tehničar mehatronike, Restorater, Pravno-administrativni tehničar, Ekonomski tehničar, arhitektonski tehničar na IV nivou obrazovanja.
2018	II nivo obrazovanja: Pomoćnik frizera, III nivo obrazovanja: Proizvođač prehrambenih proizvoda, Frizer, Modni krojač, Monter elektronske komunikacione infrastrukture, Kuvar, Prodavač. IV nivo obrazovanja: Tehničar modnog dizajna, Elektrotehničar energetike, Elektrotehničar za razvoj veb i mobilnih aplikacija, Tehničar prodaje, Gastronom, Elektrotehničar računarskih sistema i mreža, Elektrotehničar elektronike, Elektrotehničar elektronskih komunikacija, Monter elektronske komunikacione infrastrukture, Nautički tehničar, Brodomašinski tehničar, Prehrambeni tehničar.
2019	II nivo obrazovanja: Pomoćnik frizera sa prilagođenim izvođenjem i dodatnom stručnom pomoći III nivo obrazovanja: Izvođač građevinskih radova, Pekar, Kozmetičar, Operater hemijskih procesa i ispitivanja, Kuvar sa prilagođenim izvođenjem i dodatnom stručnom pomoći, Frizer sa prilagođenim izvođenjem i dodatnom stručnom pomoći. IV nivo obrazovanja: Građevinski tehničar za niskogradnju i hidrogradnju, Građevinski tehničar za visokogradnju, Veterinarski tehničar, Kozmetički tehničar, Tehničar za špediciju, carinu i organizaciju transport, Tehničar hemijsko-farmaceutskih procesa i ispitivanja, Muzički saradnik, Muzički izvođač.
2020	II nivo obrazovanja: Pomoćnik pekara, Pomoćnik poslastičara III nivo obrazovanja: Automehaničar, Autoelektričar, Šumar, Poslastičar

IV nivo obrazovanja: Tehničar automehatronike, Tehničar za arhitekturu i dizajn enterijera, Tehničar za geodeziju, Farmaceutski tehničar, Fizioterapeutski tehničar, Tehničar obrade drveta, Operater obrade drveta, Šumarski tehničar
--

Kroz IPA II projekat „Poboljšanje obrazovnih programa i usluga u cilju zadovoljavanja potreba marginalizovanih grupa“ na osnovu podataka iz MEIS aplikacije identifikovane su škole koje realizuju modularizovane obrazovne programe i odabrani modularizovani obrazovni programi koji su usaglašeni sa potrebama tržišta rada i sprovode se u inkluzivnom modelu.

Projekat je uspio prilagoditi 54 stručne kvalifikacije u okviru modularizovanih obrazovnih programa iz 16 obrazovnih programa. Prilagođavani su moduli za sticanje stručne kvalifikacije u okviru obrazovnog programa. Tako da je u okviru 16 obrazovnih programa prilagođeno, na drugom nivo obrazovanja pomoćna zanimanja 17, trećem nivou obrazovanja 19 i četvrtom nivou obrazovanja 18 i to iz sljedećih obrazovnih programa: Automehaničar, Ekonomski tehničar, Elektrotehničar računarskih sistema i mreža, Elektrotehničar za razvoj veb i mobilnih aplikacija, Frizer, Gastronom, Kuvar, Muzički saradnik, Poslastičar, Pekar, Parvno-administrativni tehničar, Prodavač, Proizvođač prehrabnih proizvoda, Tehničar automehatronike, Tehničar prodaje i Prehrambeni tehničar.

Smjernice za izmjenu modularizovanih obrazovnih programa će se naći u obrazovnim programima modularizovanim pod tačkom 6. Način prilagođavanja obrazovnog programa odnosno dopuna tački **6.2. Prilagođavanje obrazovnog programa učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama.**

U ovom trenutku kroz redovne aktivnosti Centra za stručno obrazovanje započeta je izrada novih programa u sektorima: poljoprivreda, saobraćaj, metalurgija, zdravstvo.